

Людмила КОВАЛЕНКО

викладач відділу підготовки прокурорів
з підтримання державного обвинувачення в суді
Національної академії прокуратури України
mila.lb@ukr.net

УДК 343.9

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ГРУПОЮ ПРОКУРОРІВ

Злочини проти власності посягають на одне з найцінніших соціальних благ – право власності. Оскільки традиційно вони становлять найпоширенішу групу злочинних діянь, актуальним є дослідження проблем доказування вказаної категорії кримінальних правопорушень.

Діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо злочинів проти власності пов'язана з доказуванням обставин цієї категорії злочинів та спрямована на втілення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України), щодо забезпечення його швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Саме з метою підвищення ефективності діяльності прокурора у кримінальному провадженні законодавець надав можливість керівнику органу прокуратури за необхідності визначати групу проку-

рорів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 37 КПК України), а отже, і в кримінальних провадженнях стосовно вказаної категорії злочинів, питома вага яких у загальній структурі злочинності становить 58,8% [1, с. 113].

Проблематику діяльності прокурора у кримінальному провадженні досліджували такі вчені-процесуалісти та практики, як: С.А. Альперт, І.В. Вернидубов, В.Г. Гончаренко, Л.Р. Грицаєнко, Ю.М. Дьомін, В.С. Зеленецький, П.М. Каркач, І.М. Козьяков, М.В. Косюта, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, В.В. Молдован, В.Т. Нор, В.О. Попелюшко, Д.А. Поставий, О.В. Рибалка, І.В. Рогатюк, Г.П. Серєда, С.М. Стахівський, О.С. Степанов та інші.

Однак недостатньо дослідженою на сьогодні процесуальна діяльність групи прокурорів з доказування у кримінальному провадженні щодо злочинів проти власності, що на практиці призводить до нівелювання доцільності створення таких груп та впливає на ефективність здійснення як досудового розслідування, так і підтримання публічного обвинувачення.

Метою статті є виокремлення проблемних аспектів діяльності групи прокурорів як у кримінальних провадженнях про злочини проти власності, так і щодо інших категорій злочинів.

Повноваженням на визначення групи прокурорів у кримінальному провадженні, як слушно було зазначено, наділений керівник органу прокуратури. Це його виключне право і реалізовувати його він може на свій розсуд, фактично керуючись лише «внутрішнім переконанням» [2]. Старшого прокурора групи, який керує діями інших прокурорів, також визначає керівник органу прокуратури (ч. 1 ст. 37 КПК України).

Проте, на думку О.О. Шпака, невизначеність підстав у кримінальному процесуальному законі для створення таких груп прокурорів у кримінальному провадженні призводить до негативної практики їх створення у всіх без винятку конкретних кримінальних проваджень [2].

Зазначене стосується і злочинів проти власності, наприклад, навіть якщо це крадіжка без будь-яких кваліфікуючих ознак. Окрім того, до складу таких груп включають працівників, один із яких здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, а другий – підтримання державного обвинувачення, тобто керівники органів прокуратури ігнорують вимоги КПК України щодо незмінності прокурора у кримінальному провадженні, штучно створюючи групи прокурорів [3]. Тому, приймаючи відповідне рішення у формі постанови, зміст якої має відповідати вимогам ч.ч. 5, 6 ст. 110 КПК України про визначення групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, керівник органу прокуратури повинен обов'язково зазначити обставини, які слугували підставами для прийняття цього рішення, а також дані про склад групи прокурорів та старшого прокурора такої групи. Прокурори, які увійшли до такої групи, мають бути ознайомлені з відповідною постановою.

Створення групи прокурорів у кримінальному провадженні щодо злочинів проти власності доцільне за наявності складних, резонансних та багатоепізодних кримінальних проваджень про тяжкі та особливо тяжкі злочини, або у провадженні стосовно кількох осіб (наприклад, щодо злочинів, вчинених організованою групою або злочинною організацією) чи у

випадках, коли місце учинення злочину та проведення досудового розслідування віддалене від місця постійної дислокації слідчого та процесуального керівника, і є потреба в залученні до їх складу прокурорів прокуратур за місцем вчинення кримінального правопорушення (наприклад, вчинення низки крадіжок, грабежів, розбоїв у різних населених пунктах регіону, України).

Призначення у таких справах кількох прокурорів, чіткий розподіл обов'язків, узгодженість дій між ними та слідчими значно полегшить процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і в подальшому підтримання публічного обвинувачення в суді.

Склад групи має бути підібраний так, щоб забезпечити найбільш ефективне процесуальне керівництво досудовим розслідуванням злочинів відповідної категорії. Тому погоджуємося з думкою Я.М. Толочко щодо спеціалізації прокурорів, які здійснюють повноваження у кримінальному провадженні, зокрема за категоріями проваджень та за органами досудового розслідування [3]. Наприклад, при призначенні процесуальних керівників у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти власності до групи доцільно залучати прокурорів, які вже здійснювали процесуальне керівництво та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Отже, при визначенні процесуальних керівників досудового розслідування кримінальних правопорушень проти власності необхідно враховувати складність кримінального провадження, прогнозовані обсяги процесуальної роботи, а також професійну майстерність і досвід відповідних прокурорів, їх спеціалізацію та кількість кримінальних проваджень, у яких вони здійснюють процесуальне керівництво.

Визначаючи старшого групи прокурорів, керівнику органу прокуратури необхідно надавати перевагу найбільш досвідченому працівнику. Зазначене зумовлено тим, що він повинен організувати й координувати діяльність усієї групи під час здійснення ними повноважень прокурорів

у кримінальному провадженні та підтриманні публічного обвинувачення, тобто керувати кожним з групи прокурорів. Разом із тим старший групи на підставі постанови про його призначення не набуває повноважень керівника відповідного органу прокуратури, а отже – позбавлений організаційно-розпорядчих повноважень стосовно прокурорів групи.

Службові взаємовідносини прокурорів, які входять до складу групи, та повноваження старшого групи законодавчо не врегульовані й вирішуються в кожному конкретному випадку з урахуванням складності, актуальності кримінального провадження, досвіду прокурорських працівників та інших чинників. При цьому необхідно враховувати, що кожен прокурор групи як процесуальний керівник у кримінальному провадженні відповідно до положень КПК України може використовувати увесь комплекс повноважень прокурора у кримінальному провадженні, у тому числі владного характеру:

- надання органу досудового розслідування обов'язкових для виконання вказівок і доручень;

- складання та вручення особі письмового повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;

- погодження або відмова у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, або обрання заходів забезпечення кримінального провадження, чи самостійне подання такого клопотання;

- закриття кримінального провадження;

- затвердження чи відмова у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру тощо.

З огляду на це розподіл обов'язків між прокурорами групи, із урахуванням їх особистих якостей та досвіду роботи, доцільно проводити старшому групи ще на початку досудового розслідування, що сприятиме підвищенню рівня розслідування, процесуального керівництва, своєчасному усу-

ненню можливих прогалин і прорахунків під час його здійснення з метою забезпечення прийняття законних та неупереджених процесуальних рішень, зокрема й тих, що стосуються захисту майнових прав потерпілого від кримінального правопорушення.

Проте, щоб уникнути дублювання, процесуальні рішення у кримінальному провадженні після їх обговорення групою прокурорів доцільно приймати старшому групи.

Таким чином, при встановленні у кримінальному провадженні щодо злочинів проти власності заподіяння шкоди член групи прокурорів має право ініціювати питання щодо пред'явлення цивільного позову, але рішення старшого прокурора групи є остаточним. Предметом позову може бути лише шкода, заподіяна саме кримінальним правопорушенням та яка вбачається із обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Разом із тим старший групи повинен переконатися у наявності підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді, передбачених ч. 4 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру». Так, для представництва інтересів громадянина в суді прокурор повинен мати документи, що підтверджують недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність відповідного громадянина, а також письмову згоду законного представника або органу, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи, на здійснення ним представництва (ч. 3 ст. 128 КПК). Зібрати вказані вище документи старший групи може самостійно або ж доручити це конкретному прокурору групи прокурорів, який потім представлятиме інтереси громадянина чи держави в суді.

Водночас ні в законодавстві, ні в організаційно-розпорядчих документах Генеральної прокуратури України не зазначено процедури реалізації старшим групи прокурорів своїх повноважень. Зокрема, не визначено, у якій формі приймаються рішення старшого прокурора щодо діяльності групи прокурорів: чи це повинні бути

постанови, чи вказівки або розпорядження, які можуть бути як усними, так і письмовими.

Окрім того, не вирішено питання щодо відповідальності члена групи прокурорів за невиконання рішення старшого групи. У такому разі старший групи може лише звернутися до керівника органу прокуратури з пропозицією заміни прокурора через неефективне здійснення ним нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, але остаточне рішення приймає керівник органу прокуратури.

Вказана невизначеність правового статусу старшого групи прокурорів на практиці призводить до того, що всі повноваження прокурора у кримінальному провадженні як під час досудового розслідування, так і в ході судового провадження він здійснює самостійно.

Загальні принципи роботи групи прокурорів полягають у:

- розподілі обов'язків між прокурорами групи у кримінальному провадженні;
- координації діяльності між ними та слідчими;
- плануванні своєї роботи щодо здійснення нагляду за додержанням законів слідчим у конкретному кримінальному провадженні;
- обговоренні проблем та шляхів їх розв'язання;
- постійному контролю за якістю і своєчасністю виконання доручень керівника органу прокуратури і старшого групи;
- періодичних звітах кожного прокурора за доручену ділянку роботи.

Якщо кримінальне провадження здійснюється щодо злочину проти власності, вчиненого великою кількістю підозрюваних, то розподіл обов'язків між прокурорами групи прокурорів може відбуватися за особами підозрюваних. Якщо це багатоепізодне кримінальне провадження, то за кожним прокурором доцільно закріпити певні епізоди злочинної діяльності осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. Якщо кримінальне провадження має великий обсяг матеріалів, то розподіл у групі прокурорів може від-

буватися за принципом визначення відповідального за формування певних процесуальних джерел доказів (наприклад: один прокурор відповідає за проведення допитів, другий – за призначення експертиз, їх аналіз або за збирання доказів, що стосуються позовних вимог). Окрім того, на одного із прокурорів групи може бути покладено обов'язок щодо збирання доказів, які стосуються позовних вимог, за наявності підстав для подання цивільного позову про відшкодування завданих злочинном збитків.

Отже, від обраного виду розподілу обов'язків між членами групи прокурорів залежить подальша діяльність групи прокурорів як при збиранні доказів, зокрема при проведенні слідчих дій та негласних слідчих дій, повідомленні про підзору, обранні заходів забезпечення кримінального провадження, так і в подальшому під час судового провадження.

Процесуальну діяльність, розпочату під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, група прокурорів продовжує здійснювати і в судовому провадженні з метою доведення перед судом висунутого особі обвинувачення. Вказане вбачається з положень ч. 2 ст. 37 КПК України, відповідно до яких прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні від його початку і до завершення.

Тому слушною є позиція О.В. Єні, згідно з якою із новими підходами до кримінального судочинства питання участі одного і того ж прокурора у кримінальному провадженні, без необґрунтованої заміни його на іншого прокурора, є одним із принципів моментів [4]. Лише так прокурор матиме змогу оцінювати та спрямовувати хід розслідування з огляду на свою майбутню позицію у суді при підтриманні державного (публічного) обвинувачення [5, с. 60].

Законодавець передбачив низку обставин (ч. 3 ст. 37 КПК України), які унеможливають здійснення подальшої участі прокурора у відповідному кримінальному провадженні та дають керівнику органу прокуратури підстави для покладення повноважень прокурора на іншого прокурора.

До таких обставин належать:

- задоволення заяви про відвід прокурора;
 - його тяжка хвороба;
 - звільнення з органу прокуратури;
- інша поважна причина, що унеможливує участь прокурора у кримінальному провадженні;
- неефективне здійснення прокурором нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування (як виняток).

Рішення керівника органу прокуратури про заміну прокурора приймається у формі постанови з обов'язковим розкриттям у мотивувальній частині підстав, що визначені в ч. 2 ст. 37 КПК України, та з посиленням на відповідні джерела таких відомостей. Прийняття керівником органу прокуратури виваженого та раціонального рішення щодо заміни прокурора надалі матиме суттєве значення в ході судового розгляду кримінального провадження. Про вказане свідчить ухвала Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 12 лютого 2016 року, якою відмовлено в задоволенні заяви обвинуваченого про відвід прокурора, який прибув у судове засідання та надав обґрунтовану постанову про заміну групи прокурорів, оскільки один із прокурорів попередньої групи перебував на лікарняному, а інших було звільнено [6].

Важливою стадією судового провадження є судовий розгляд кримінального провадження, під час якого у визначеному судом порядку учасниками судового провадження подаються та досліджуються докази з метою доведеності перед судом обвинувачення та забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а у разі наявності цивільного позову – подаються докази на підтвердження його вимог.

Як зазначає Л.Р. Грицаєнко, державне (публічне) обвинувачення – це пік прокурорської діяльності у кримінальному судочинстві, тому що судовий розгляд є основною частиною кримінального судочинства, де досліджуються всі зібрані докази та вирішується питання про винність або невинуватість особи [7, с. 174].

Водночас від якості публічного обвинувачення залежить прийняття судом законного, обґрунтованого та мотивованого рішення у кримінальному провадженні.

Саме під час подання та дослідження доказів група прокурорів повинна діяти чітко й узгоджено відповідно до попередньо визначеного розподілу обов'язків між ними.

Наприклад, у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти власності за наявності заявленого прокурором цивільного позову один прокурор групи підтримуватиме публічне обвинувачення в частині дослідження обставин кримінального провадження, доведення вини обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, кваліфікації його дій і призначення міри покарання, другий – доведення факту спричинення шкоди, її виду, розміру та обґрунтування, тобто захисту цивільного позову у кримінальному провадженні [8, с. 68].

Старший прокурор групи повинен задалегідь визначити порядок подання доказів, за необхідності він має бути готовий до його заміни.

Результатом завершення діяльності прокурора в суді є його промова у судових дебатах, де він підбиває підсумки у кримінальному провадженні.

Якщо у кримінальному провадженні брала участь група прокурорів під час судового розгляду, то під час виступу в судових дебатах необхідно керуватися вимогами ч. 2 ст. 364 КПК України, відповідно до якої право на виступ у дебатах в такому випадку надається одному прокурору в повному обсязі проголошеної промови або кожен із них має право обґрунтувати свою позицію у певній частині обвинувачення.

У кримінальному провадженні, в якому прокурором подано цивільний позов, найбільш логічно доручити частину виступу в дебатах, що стосується цього позову, тому прокурору із групи, який не лише володіє всіма навичками ораторського мистецтва, а й за розподілом обов'язків у групі відповідав саме за формування доказової бази в частині позовних вимог. Адже саме він зможе більш повно надати суду такі пропо-

зиції: чи заподіяно потерпілій особі шкоду і чи тим кримінальним правопорушенням, яке вчинив обвинувачений; чи є ця шкода майновою або моральною і чи підлягає вона відшкодуванню при судовому розгляді цього кримінального правопорушення; який розмір заподіяної шкоди та у яких межах і в який спосіб вона підлягає відшкодуванню; хто зобов'язаний відшкодувати цю шкоду і в якому порядку (солідарному чи дольовому) [8, с. 69].

На окрему увагу заслуговує реалізація повноважень групи прокурорів при перегляді незаконних, необґрунтованих рішень суду. Так, згідно з п. 6 ч. 1 ст. 393 КПК України апеляційну скаргу має право подати прокурор. Аналогічне положення закріплено і в п. 20 ч. 2 ст. 36 КПК України.

Отже, з урахуванням зазначеного правом на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції наділений будь-який прокурор із групи. У такому випадку доцільно дотримуватися правила, що остаточне рішення приймає старший групи прокурорів, який може самостійно подати апеляційну скаргу або доручити зробити це іншому прокурору із групи. Водночас при цьому потрібно уникати ситуації, що виникла при оскарженні вироку Красноградського районного суду Харківської області від 1 грудня 2015 року щодо обвинуваченого за ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 185, ч. 1 ст. 162, ч. 2 ст. 186 КК України. Так, до Апеляційного суду Харківської області надійшло клопотання старшого групи прокурорів про поновлення строку апеляційного оскарження вказаного вироку, пропущеного з поважних причин, оскільки він дізнався про призначення покарання обвинуваченому лише 11 січня 2016 року. Колегія суддів відмовила у задоволенні заявленого клопотання, адже згідно з матеріалами кримінального провадження у справі брав участь прокурор, який був присутній при оголошенні вироку суду, а незнання стар-

шого групи свідчить про те, що він не координує свої дії з підлеглими йому прокурорами про хід слухання кримінального провадження в суді [9].

На практиці достатньо часто постає питання: як необхідно діяти, коли член групи прокурорів, який брав участь у судовому розгляді кримінального провадження, з поважних причин (наприклад, звільнення з роботи) не має можливості подати апеляційну скаргу, а інші члени групи, в тому числі й старший групи, не брали участі в судовому провадженні. За таких обставин слушним буде реалізувати своє право на апеляційне оскарження судового рішення у кримінальному провадженні прокурору вищого рівня відповідно до положень ч. 4 ст. 36 КПК України, але з обов'язковим дотриманням строків апеляційного оскарження.

Наведене свідчить про низку проблем, які виникають під час діяльності групи прокурорів у кримінальних провадженнях не лише щодо злочинів проти власності, а й у інших категоріях злочинів.

Відтак, цілком логічною є необхідність внесення змін до кримінального процесуального закону, які чітко регламентували б повноваження старшого групи прокурорів, обов'язки та відповідальність членів цієї групи перед старшим групи прокурорів. Також доцільно врегулювати у ч. 1 ст. 37 КПК України питання щодо діяльності груп прокурорів під час судового провадження у разі об'єднання в суді кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося слідчими різних органів досудового розслідування у зв'язку з різною юрисдикцією місця вчинення кримінального правопорушення, та у зв'язку з чим процесуальне керівництво у них здійснювалося прокурорами різних органів прокуратури.

Окрім того, потребує більш детального вирішення порядок оскарження судових рішень у кримінальному провадженні, в якому була визначена група прокурорів.

Список використаних джерел:

1. Моніторинговий кримінологічний аналіз окремих видів злочинів в Україні (2013–2014 роки): наук.-практ. посіб. / [О.М. Литвак, Р.О. Стефанчук, Н.В. Лісова та ін.]. – К.: Національна академія прокуратури України, 2015. – 254 с.
2. Шпак О.О. Поняття «група прокурорів – процесуальних керівників» та практичні аспекти організації її роботи / О.О. Шпак // Науково-практична Інтернет-конференція 17 вересня 2015 року – Секція № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1068%3A060915-16&catid=132%3A6-915&Itemid=162&lang=ru
3. Толочко Я.М. Організація роботи прокурора з підготовки до судового розгляду кримінальних проваджень / Я.М. Толочко // Наше право. – 2014. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?-irbis-nbuv.gov.ua>
4. Єні О.В. Актуальні питання заміни прокурора у кримінальному провадженні / О.В. Єні // Форум права, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?-irbis-nbuv.gov.ua>
5. Фаринник В.І. Досудове слідство у кримінальному судочинстві України: стан та перспективи реформування / В.І. Фаринник // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2010. – № 1. – С. 56–63.
6. Ухвала Ковельського міського районного суду Волинської області від 12 лютого 2016 року у справі № 159/4847/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55710271>
7. Грицаєнко Л.Р. Прокурорська діяльність в Україні та зарубіжних країнах / Л.Р. Грицаєнко. – К., 2013. – 174 с.
8. Вернидубов І.В. Участь групи прокурорів у кримінальному та цивільному судочинстві: теорія і практика / І.В. Вернидубов, С.О. Белікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 1. – Т. 4. – С. 66–70. – (Серія «Юридичні науки»).
9. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 31 березня 2016 року у справі № 11-кп/790/838/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56893509>

Людмила КОВАЛЕНКО

**ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ГРУПОЮ ПРОКУРОРІВ**

Досліджуючи особливості доказування у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти власності, автор висвітлює проблеми процесуальної діяльності групи прокурорів, визначених у кримінальних провадженнях щодо вказаної категорії злочинів, та пропонує шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: кримінальне провадження; доказування; група прокурорів; суд; злочини проти власності.

Людмила КОВАЛЕНКО

ПРОБЛЕМЫ ДОКАЗЫВАНИЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ ГРУППОЙ ПРОКУРОРОВ

Исследуя особенности предмета доказывания в уголовных производствах о преступлениях против собственности, автор выделяет проблемы процессуальной деятельности группы прокуроров, назначенных в уголовных производствах относительно указанных преступлений, и предлагает пути их решения.

Ключевые слова: уголовное производство; доказывание; группа прокуроров; суд; преступления против собственности.

Lyudmila KOVALENKO

CHALLENGING ISSUES WHILE PROVING THE CIRCUMSTANCES OF CRIMES AGAINST PROPERTY BY A PROSECUTORS' TEAM

Exploring the peculiarities of proving offenses against property in criminal proceedings, author highlights the areas of concern of the group of public prosecutors' activities defined in criminal proceedings regarding the offenses against property and also proposes the solution of the issues.

Keywords: criminal proceedings; proving; group of public prosecutors; court; offenses against property.

